

HEIDI GRÖNSTRAND

Kjell Westö – kielisiltojen rakentaja ja kulttuurisen järjestyksen uudelleen muotoilija

Kjell Westön esikoisromaani *Drakarna över Helsingfors* (suom. *Leijat Helsingin yllä*) oli syksyn 1996 puhutuimpia teoksia. Se merkitsi runoilijana ja novellistina aloittaneelle, suomenruotsalaisena kirjailijana tunnetulle Westölle läpimurtoa suomenkielisen lukijakunnan keskuuteen. Vaikka *Drakarna över Helsingfors* ankkuroituu suomenruotsalaiseen maailmaan, se puhutteli vahvasti suomenkielisiä lukijoita: teosta luettiin kuvauksena suomalaisen yhteiskunnan murroksesta 1960-luvulta 90-luvun puoliväliin ja ennen kaikkea 1980-luvun ”city-sukupolven noususta, uhosta ja tuhosta”, kuten kriitikko Jukka Petäjä asian tiivistää.¹ Suomen historian vaiheiden tulkinta – ja suomenkielisten lukijoiden suosio – on jatkunut esikoisromaanin jälkeenkin. Sisällissotaromaanille *Där vi en gång gått* (2006; suom. *Missä kuljimme kerran*) myönnettiin Finlandia-palkinto, ja siitä kuten myös Westön viimeisimmästä romaanista *Gå inte ensam ut i natten* (2009; suom. *Älä käy yöhön yksin*) on heti tullut suuren yleisön suosikkeja.²

Huima menestys suomenkielisten lukijoiden keskuudessa ei ole ainoa osoitus Westön kyvystä liikkua kielirajojen yli. Hänen tuotantonsa on pääosin ruotsinkielistä, mutta hän on kirjoittanut jonkin verran myös suomeksi, kuten kuunnelman *Merkitty* (1992), tv-draaman *Miehen sydän* (2004) sekä koko joukon lehtikirjoituksia. Aiemmin julkaistuista kolumneista ja muista lyhyemmistä teksteistä koottu valikoima *Halkeamia. Valikoituja tekstejä 1986–2011* ilmestyi syksyllä 2011 sekä suomeksi että ruotsiksi, ja kirjailija itse vastaa osin tekstin suomennoksista. Silloinkin, kun Westö kirjoittaa ruotsiksi, suomen kieli – ja joskus myös englanti ja saksa – ovat usein läsnä dialogeissa, yksittäisinä sanoina tai sitaatteina. Romaanien henkilöhahmot liikkuvat suomen- ja ruotsinkielisen kulttuurin

1 Vastaanotosta: esim. Markku Kulmala 1.11.96, *Ilkka*; Antti Nisula 19.12.96, *Savon Sanomat*; Olavi Jama 24.10.96 *Kaleva*; Osmo Lahdenperä 28.10.96, *Aamulehti*; Markku Soikkeli 19.12.96 *Satakunnan Kansa*; Jukka Petäjä 16.10.96 *Helsingin Sanomat*; Tapani Ritamäki *Ny Tid* 1997:2, s. 6–7; Jarmo Papinieniemi 21.11.96 *Demari*.

2 Ks. Suomen Kustannusyhdistyksen tilasto Suomen myydyimmistä teoksista <http://www.kirjakaup-paliitto.fi/ratings>.

välillä tai joskus kokonaan suomenkielisessä ympäristössä. Nämä Westön teoksille ominaiset kieli- ja kulttuurirajojen ylitykset ovat seuraavassa lähemmän tarkastelun kohteena. Kysyn, miten ne järjestävät suomalaista kulttuuria, identiteettejä ja kirjallisuuden kenttää.

Raja, rajanylitys ja ylijarjaisuus ovat viime vuosina olleet tutkimuksessa suosittuja käsitteitä, joita on käytetty purkamaan kovin homogeenisena ja yksikielisenä näyttäytyvää suomalaista kulttuuria (esim. Lehtonen 2004; Löytty 2005; Martikainen et al. 2006; Rantonen 2010; Ruotsala 2011). Kielelliset rajanylitykset, monikielisyys ylipäättään, on kiinnostanut myös kielitieteilijöitä (esim. Lehtonen mm. 2009; Laakso 2011). Omissa tutkimushankkeissani olen puolestani pyrkinyt osoittamaan, että Suomi ei ole koskaan ollutkaan kielellisesti ja kulttuurisesti niin yhtenäinen maa kuin millaiseksi se usein mielletään. Monikielisyuden ajattelemisen rajaidentiteettinä tai rajakulttuurina on yksi tapa käsitteellistää kieli- ja kulttuurirajojen yli tapahtuvaa liikettä ja eri kielten väliin jääviä tiloja, joissa kielet eivät järjestykään toisistaan erillisiksi kokonaisuuksiksi vaan limittyvät, lomittuvat ja sekoittuvat. Raja viittaa kielirajaan, joka on Suomessa jossain mielessä maantieteellinen mutta ennen kaikkea syvästi poliittinen ja symbolinen raja. Sillä on historialliset mutta myös nykyisyydessä vahvasti vaikuttavat ulottuvuutensa.

Rajakulttuuria on käsitelty postkoloniaalisessa tutkimuksessa, ns. Border Studies -teoriasuuntauksessa ja kulttuurintutkimuksessa paljolti Gloria Anzaldúan teoksen *Borderlands/ La Frontera* (1987/2007) innoittamana. Raja ei vain erota ja tee näkyväksi kahta toisistaan erillistä aluetta, vaan rajan ympärille muotoutuu myös rajavyöhykkeitä, joissa on piirteitä molemmista rajan erottamista alueista. (Anzaldúa 1987/2007; Savolainen 2010, 30). Ajatus rajakulttuurista on hyvin lähellä Mary Louise Prattin tunnetuksi tekemää käsitettä *kontaktivyöhyke*, jolla ”pyritään tavoittamaan aiemmin maantieteellisesti ja historiallisesti erillään eläneiden ihmisten tilallis-ajallinen rinnakkainelo ja kohtaloiden yhteennivoutuminen” (Pratt 1992, 6–7). Anzaldúan ja Prattin kehittelemiä käsitteitä yhdistää se, että ne pakottavat kiinnittämään huomiota siihen, miten identiteettejä, kulttuureja ja kansakuntia toisaalta tuotetaan, toisaalta hajotetaan sellaisessa tilassa, jolla ei ole mitään selkeitä rajoja ja jolle ylipäättään on tunnusomaista satunnaisuus, monenlaiset muutokset ja uudenlaiset yhdistelmät. Kyse on tutkimusotteesta, joka pyrkii tavoittamaan kulttuurien moninaisia kehityskaaria, muuntumisia ja sekoittumisia. Vaikka sekä Anzaldúan että Prattin tutkimukset rakentuvat maantieteellisten ja historiallisten erityistapausten pohjalle, ne hahmottavat ja uudelleenjäsentävät laajemmin rajakulttuuriin liittyviä erilaisia yhteiskunnallisia, psykologisia ja kulttuurisia jännitteitä. (Jay 2010, 76–78.) Tällainen lähestymistapa avaa myös tuoreen tulokulman suomalaisen kirjallisuuden monikielisyuden tutkimiseen.

Kielisekoituksia – ja kielipolitiikkaa

Westön romaanien henkilöhahmot ovat harvoin itsestään selvästi yksikielisiä. Uusimmassa romaanissa *Gå inte ensam ut i natten* suomen kieli on rockin ja katujen kieli, ja itse asiassa koko teos on nimetty yhden sen päähenkilön, Arielin, kirjoittaman laulun Älä käy yöhön yksin mukaan. Vaikka Ariel puhuu kotona pääasiassa ruotsia, hän kirjoittaa bändinsä

sanoituksia yleensä suomeksi. Tekstin tasolla Arielin kaksikielisyyttä saatetaan osoittaa koodinvaihtona, kuten seuraavassa: ”No voihan vitura”, sa Ariel häpet. ”Här f-faller äppet långt från päronet eller hur man nu ska säga.” (Westö 2009, 242.) Suomen kieli ja suomenkielinen maailma on vahvasti läsnä romaanissa myös sen myötä, että Jouni, yksi bändin kolmesta jäsenestä, on suomenkielinen ja tapahtumia seurataan toisinaan hänen näkökulmastaan. Runsaslukaiseen henkilögalleriaan kuuluu niin suomenkielisiä kuin ruotsinkielisiä, eikä aina ole selvää, mikä henkilöahmojen ensisijainen kieliryhmä on. Bändin solistin, Adriannen, sanotaan toisinaan vaihtavan kieltä bändin jäsenten kanssa sen mukaan, kenen kanssa haluaa liittyä ja ketä puolestaan ärsyttää. Romaanin toisen osan päähenkilö ja molempien osien kertoja – Frank – puhuu hänkin sekä suomea että ruotsia aina tilanteesta riippuen, vaikka aina kielenvaihtoa ei tehdä näkyväksi yksittäisissä repliikeissä.

Koodinvaihto eli kahden tai useamman kielimuodon kohtaaminen samassa kielenkäyttötilanteessa on yksi monikielisyyden ilmenemismuoto (ks. esim. Kalliokoski 2009, 12–15). Kirjallisuudessa koodinvaihto saa aikaan niin tyyllillisiä, temaattisia kuin symbolisia vaikutuksia (Sommer 2003, 1–2; Tidigs esim. 2008a ja 2008b; Cole 2011, 77–92; Malmio 2011, 293–317). Se on myös yksi rajakulttuurille ominainen kielenkäyttötapa: kielet sekoittuvat siellä, missä kulttuurit kohtaavat tai törmäävät (Anzaldúa 1987/2007, johdanto; Kellman 2000, 15; Cole 2011). Koodinvaihto on keino tehdä näkyväksi se, että ajatus kielellisestä ja kulttuurisesta puhtaudesta on mahdoton. Vaikka tutkijoiden kiinnostus koodinvaihtoa ja muita monikielisyyden kysymyksiä kohtaan on virinnyt vasta viime vuosikymmeninä, mistään uudesta ilmiöstä ei kuitenkaan ole kyse. Esimerkiksi Jac. Ahrenberg, 1800-luvun lopussa vaikuttanut viipurilainen arkkitehti ja kirjailija, käytti eri kieliä yhdessä ja samassa teoksessa. Kun Ahrenberg kirjoittaa Karjalaan sijoittuvia kansankuvauksia, hän tuo ruotsin kielen rinnalle suomen. Silloin, kun kuvauksen kohteena ovat aristokraattiset ja kosmopoliittiset miljööt, hän viljelee puolestaan venäjän- ja ranskankielisiä sanoja ja ilmaisuja. (Tidigs 2008a, 93.)

Kjell Westö tunnetaan Helsingin kuvaajana, ja myös hänen tavassaan tuoda esiin kaupungin ominaislaatua eri kielillä ja niiden variaatioilla on oma erityinen sijansa. Katujen, kaupunginosien ja pihapiirien yksityiskohtien lisäksi hän tavoittaa teoksissaan myös kaupungin asukkaiden kielellisen moninaisuuden. Esimerkiksi Westön novellissa ”Melba, Mallinen och jag” (1992; suom. ”Minä, Melba ja Mallinen”), joka on Munkkiniemä muistuttavaan 1950-luvun lähiöön sijoittuva pojan kasvutarina ja eräänlainen *Drakarna över Helsingfors* -romaanin varhaisversio, asukkaiden erilaiset taustat paljastuvat kielen piirteiden kautta. Ulkomaalaisia ei lähiökuvauksesta löydy, mutta jo pelkästään syntyperäisten helsinkiläisten ja eri puolelta maata pääkaupunkiin muuttaneiden ihmisten väliset erot ovat suuret:

Där fanns infödda helsingforsare som använde ord som *buli*, *snadi*, *lafka* och *safka*. Där fanns folk från Raumotrakten som sa roliga saker som ”*lunta tuli aivan kränsmäntinäns*”. Där fanns människor från norr och öster som sa *mie*, *sie*, *myö*, *työ* och *hyö* i stället för *minä*, *sinä*, *me*, *te*, och *he*. Där fanns också endel svenskar, men inte i huset jag bodde i. (Westö 1992, 16–17; kurs. KW.)

Esikoisromaanissa *Drakarna över Helsingfors* kielivariaatioiden kirjo on ”Melba, Malinen och jag” -novellia monipuolisempi. Siinä tavoitellaan realistista kuvausta Helsingin ruotsinkielisille ominaisesta puhetavasta. Nuortenmiesten puhe, jota siivittää nousuhuman mukanaan tuoma uho, voi esimerkiksi kuulostaa seuraavalta:

”JEEAAHH! Jumalauta konder ida drar vi lärvit! – – Och sen far vi ner ti Munc-ca och välter brudar! We’re the greatest! Va! VA!”

”Jääjää, säger Riku och Sammy litet generat, ”det är selvä det.” (Westö 1996, 142.)

Westö viljelee esikoisromaanissaan suomen kieltä sangen säästeliäästi mutta luo silti vahvan mielikuvan kaksikielisestä ajasta ja paikasta. Vaikka esimerkiksi *Huvudstadsbladetin* kriitikko Tuva Korsström (6.10.1996) on todennut osuvasti, että Westö on kuunnellut tarkkaan Helsingin slangin sanankänteitä ja kuvaa herkällä otteella henkilöhahmojensa kielellisiä nyansseja ottaen huomioon niin murteen kuin sosiaalisen taustan, kaikki eivät suhtautuneet yhtä positiivisesti Westön ratkaisuun. Westö tuli murtaneeksi suomenruotsa-laiseen kirjallisuusinstituutioon vahvasti rakentuneita käsityksiä kirjallisuuden yksikielisyydestä, ja *Drakarna över Helsingfors* sytytti vilkkaan keskustelun siitä, onko suomenruotsi suomenkielistymässä ja miten ruotsinruotsalaiset ymmärtävät suomen kielellä maustettua ruotsia. (Ingström 1999, 324–325.) Vaikka romaanissa on suomen ohella englanninkielisiä – toisinaan myös saksankielisiä – fraaseja, lauluja ja sanoja, ainoastaan suomen kieli koettiin vastaanotossa ongelmalliseksi, englantia ja saksaa vaarallisemmaksi.

Kielten sekoittuminen on usein nähty ongelmallisena asiana. Sitä on saatettu pitää muun muassa osoituksena kielitaidottomuudesta. Esimerkiksi Jac. Ahrenbergin teosten kieltä aikalauskriitikot pitivät viimeistelemättömänä ”viipurilaisena siansaksana”, jossa oli liikaa suomen ja vieraiden kielten, erityisesti venäjän, vaikutusta. Monet olivat sitä mieltä, ettei hän osannut ruotsia riittävän hyvin. Postuumisti julkaistut kootut teoksetkin *Samlade berättelser* (1921–1922) joutuivat perusteellisten, 1920-luvun kielikäsitteitä noudattavien, puhdistustoimien kohteeksi. (Tidigs 2008a, 94–97.)³ Ahrenbergin ja epäilemättä myös Westön kohtaaman kritiikin taustalla häämöttää yksikielisyyden ihanne, jonka juuret ovat nationalistisessa ajattelussa. Kieli on usein saanut toimia kansallisuusliikkeiden perustana, eikä tätä etnopolitiittisen liikehännän ja politiikanteon kulmakiveä välttämättä ole tarkasteltu kriittisessä valossa. Kielellinen yhtenäisyys ja yksikielisyyys on myös pitkään ollut suomenruotsalaisille romaaneille ominainen tapa luoda ruotsinkielinen maailma, ”kuviteltu yhteisyys” – tilanteessa, jossa todellisuus on paljon monimuotoisempi (esim. Zilliacus 2002; Malmio 2011, 293–294).

3 Julia Tidigs (2008a, 101–102) tarkentaa, että kriitikoiden ja tutkijoiden suhtautuminen Ahrenbergin teoksissaan viljelmiin kieliin vaihtelee poliittisen tilanteen mukaan. Venäläistämisvuosien aikana ranskaan suhtauduttiin suopeammin kuin venäjään. Fennomanian vahvistuessa ja ruotsinkielisen kansallisuusliikkeen järjestäytyessä ranska oli niin ikään hyväksytympi kieli kuin suomi. Tidigs arvioi, että ruotsinkielisen sivistysteistön asenne vieraiden kielten läsnäoloon ruotsin kielessä ylipäättään tiukentuu sen myötä, kun ruotsin kielestä tehdään suomenruotsalaisen identiteetin perusta.

Kriitikoiden reaktiot osoittavat, miten kielenvaihto saattaa herättää epäilyksiä etnisestä ja poliittisesta yhteenkuuluvuudesta, solidaarisuuden siteiden vahvuudesta. Yhteiseen kieleen sisältyy oletus yhteisistä arvoista ja käytänteistä (esim. Heller 2006, 7), ja äärimmillään koodinvaihto, vaikka kyse olisi vain yksittäisestä äänneestä tai sanasta, voidaan tulkita kansallisen yhteenkuuluvuuden kyseenalaistamiseksi (Sommer 2003, 7). Nykyään asenteet ovat kuitenkin jo hieman sallivampia. Esimerkiksi Pirkko Lindbergin, Agneta Aran ja Monika Fagerholmin ruotsinkielisissä teoksissa on suomen, englannin, ranskan ja venäjän aineksia, ja sama ilmiö koskee myös nuoremman polven suomenruotsalaisia kirjailijoita. Kriitikotkaan eivät enää reagoi kielenkäyttöön kuten vielä 1990-luvun puolivälissä. (Malmio 2011, 295–316.)

Suomenkielisen kriitikkokunnan keskuudessa *Drakarna över Helsingfors* -romaanin vastaanotto oli pääosin myönteinen. Suomenruotsalaisen Bexarin perheen sukutarina nähtiin suomalaisten kokemuksia ja yhteistä lähihistoriaa jäsentävänä ”suurena kertomuksena”. Ajankuvaa luodaan viittauksin historiallisiin tapahtumiin, tuotemerkkeihin, musiikkiin, hajuihin ja makuihin – kaikkeen sellaiseen, joka ylittää myös kieli- ja kulttuurirajat ja jota voi pitää ”kaikkien” suomalaisten yhteisenä kokemuksena. Jussi Ojajarvi (2006, 283–286), joka pitää Westön esikoisromaanin yhtenä ensimmäisistä teoksista, joissa tarkastellaan kriittisesti 1980-luvun suomalaista kasinotaloutta ja sitä seurannutta romahdusta, nimittää Westön tapaa luoda ajankuvaa tavaramerkkikerronnaksi. Tavara- ja tuotemerkkejä käytetään luonnehtimaan kokonaista aikakautta, ja tavaraistuminen ulottuu myös sosiaalisen toiminnan ja psyyken alueille.

Rahamaailman ilmiöt liittyvät myös kielen kysymyksiin, kuten monet tutkijat ovat tuoneet esiin. Monikielisyys voi toimia esimerkiksi osana transnationaalisen kuluttajuuden rakentumista (ks. Pavlenko & Blackledge 2004/2006, 2). Yhteen yhteiseen kieleen perustava identiteettipolitiikka joutuu tällöin väistymään ja antamaan tilaa uudentilaisille yhteisöille, yhteenliittymille ja arvoille. Monikielisyys voi olla resurssi, joka antaa paremmat mahdollisuudet osallistua talouselämään. Uusiin elämänarvoihin liittyvät entisten kansallisten ja kielellisten positioiden hämärtyminen ja kyseenalaistuminen. (Heller 2006, 4–9.) *Drakarna över Helsingfors* -romaanissakin koodinvaihto ja muut kielirajojen ylitykset kutoutuvat osaksi sosiaalisen nousun ja markkinatalouden maailmaa. Bexarin perheen ja ennen kaikkea Riku Bexarin ystävien siirtyminen kasinotalouden uhkarohkeisiin ja Suomen maantieteelliset rajat ylittäviin peleihin esitetään yhtä sujuvana ja ongelmattomana kuin siirtyminen kielestä toiseen.

Rikun – vaatimattomista oloista lähtöisin olevalle, toimitusjohtajaksi kohoavalle – Henrik-isälle Saksa on uran alkuvaiheessa tärkeä maa. Saksa ei kuitenkaan tarjoa nuorelle kahden lapsen isälle pelkästään työtä, toimeentuloa ja mahdollisuutta edetä uralla vaan myös mahdollisuuden irtiottoon perhearjesta. Henrik tulee viettäneeksi Saksassa neljä kesää, ja siinäkin vaiheessa, kun hän kokee asettuneensa Helsinkiin ja tuntee, että kaupunki tarjoaa hänelle elämäniloa ja vapautta, vapaudentunne saa ilmaisunsa saksankielisen musiikin kautta. Kun Henrik seisoo kerrostalokolmionsa parvekkeella katselemassa eteen avautuvaa lähiömäisemää, olohuoneessa pauhaava kuoro tulkitsee hänen tunteitaan

seuraavaan tapaan: ”O welche Lust O welche Lust in freier Luft...” ja ”Nur hier nur hier nur hier nur hier ist Leben” (Westö 1996, 19). Henrikin poikien sukupolvelle puolestaan suomi ja englanti, ja suomen- ja englanninkielinen musiikki, tarjoavat mahdollisuuksia syvempien tuntojen ilmaisuun. Nämä kielet ovat myös tärkeitä 1980-luvun nousukauden ilmiöiden jäsentäjinä, kuten seuraavassa: ”Senare framställdes ju bröderna Ceder och Robert ofta som en trio, som en slags *kopla*, – –” (Westö 1996, 266; kurs. KW). Kun Riku ilmoittaa haluavansa irrottautua yhteisistä bisneksistä, Sammy Cederin vastaus kuuluu: ”Go ahead, make my day” (Westö 1996, 311). Kasinotalouden seurausten selvittely tehdään puolestaan näkyväksi muun muassa suoralla suomenkielisellä iltapäivälehtilöppisitaatilla: ”Interpol asialle? Krp etsii Cedereitä” (Westö 1996, 337).

Drakarna över Helsingfors -romaanin on sukutarina, jossa jokaisella uudella sukupolvella on myös uudenlainen ja omanlainen suhde kieleen. Yksikielisyyttä korostavat näkemykset, identiteettipoliittiset asemat ja ajatukset siitä, että kielten sekoittaminen olisi osoitus kielitaidottomuudesta, tulevat näkyväksi lähinnä silloin, kun viitataan Rikun isovanhempien sukupolveen: kun perheen isoäiti, *farmor*, on tulossa Helsinkiin vierailulle, Rikun isä esittää toiveen siitä, että lapset puhuisivat kunnollista ruotsia suomenvoittoisen kielen sijaan. Rikun 1980-luvun kasinotalouden lupauksista ja yksilön ilmaisunvapautta koskevista mahdollisuuksista hurmaantunut ikäluokka kuitenkin käyttää kielen resursseja aiempaa vapaammin. Sille kieli ei ole itsestään selvä merkki samastumisesta sen kummemmin suomenruotsalaiseen kuin suomenkieliseen kieli- ja kulttuuripiiriin. Molemmista kieli- ja kulttuuriryhmistä poimitaan itselle sopivat elementit ja niistä tehdään tarpeen mukaan kokonaan uusia yhdistelmiä. Muissakaan Westön romaaneissa keskeisten henkilöhahmojen suhde eri kieliin ei pääsääntöisesti määrity suhteessa kansalliseen tai etniseen identiteettiin tai vähemmistöidentiteettiin. Kielivalinnat liittyvät pikemminkin siihen, mitä arvoja kieliin liittyy, mitkä ovat henkilöiden itsensä kannalta tarkoituksenmukaisia identiteettejä ja mitä eri kielten avulla voi saavuttaa. Kyse on yksilöllisistä – tai ainakin sellaisilta näyttävistä – valinnoista, jotka ovat samaan aikaan erottamaton osa yhteiskunnallisia, taloudellisia ja poliittisia kysymyksiä (vrt. myös esim. Pavlenko & Blackledge 2006/2004, 8–13).

Häpeän, vihan ja myös ilon kielimaisemissa

Monikielisyys näyttäytyy Westön teoksissa usein niin henkistä kuin taloudellista pääomaa kartuttavana resurssina. Silti niissä käsitellään myös niitä jännitteitä, joita kielirajojen ylitykset tai kielenkäyttöä koskevien odotusten ja normien rikkominen voivat tuoda mukanaan ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa. Monikielisyyteen liittyviä jännitteitä ja ristiriitaisia tunteita, häpeää ja alemmuudentunteita on käsitelty erityisesti maahanmuuttoa, vähemmistöidentiteettejä tai kaksi- ja monikielisyyttä koskevissa tutkimuksissa (esim. Vallenius 1998; Thisted 2002; Wendelius 2002; Gröndahl 2009, 186; Hirvonen 2000 ja 2011, 214–218; Pavlenko 2005/2007). On puhuttu kielellisestä mykkyydestä tai sisäisestä hiljaisuudesta. Nämä metaforat on liitetty sellaisiin kielellisiin vähemmistöihin, jotka ovat

eläneet painostuksen alla, tai maahanmuuttajiin, jotka elävät kahden kielen välissä (Wendelius 2002). Esimerkiksi ruotsinsuomalaisen, ruotsiksi kirjoittavan, Antti Jalavan teoksissa maahanmuuttoa ja suomalaisten kokemaa alemmuudentuntoa käsitellään nimenomaan tuomalla esiin päähenkilön ongelmallinen suhde kieleen, niin suomeen kuin ruotsiin (Vallenius 1998, 125–127; myös Gröndahl 2009, 186). Vuokko Hirvonen (2000 ja 2011) puolestaan on kirjoittanut siitä, miten saamelaiskirjailijat ovat teoksissaan käsitelleet niitä tunteita, joita kolonialistiset käytänteet – yhteyden katkeaminen omaan kieleen ja kulttuuriin ja vieraassa kieliympäristössä kasvaminen – ovat saaneet aikaan. Rajakulttuurilla on oma tunnemaisemansa (myös Anzaldúa 1987/2007).

Ruotsin kielellä on Suomessa aivan toisenlainen, historiasta kumpuava ja lainsäädännön turvaama asema kuin monella muulla vähemmistökielellä, mutta mykkyys ja salailun kokemukset, häpeän tunteet eivät ole vieraita Kjell Westönkään tuotannossa. Kieli voi olla symbolisen pääoman ja kontrollin väline yksittäisten ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Se on resurssi, jota käytetään erilaisten päämäärien saavuttamiseen ja jolla säädellään sosiaalista toimintaa mitä moninaisimmissa vuorovaikutustilanteissa. (Ks. esim. Pavlenko & Blackledge 2004/2006, 2–3, 11–13.)

Kieli voi olla yhtä syrjivä tai stigmatisoiva asia kuin ihonväri (esim. Gröndahl 2009). Esimerkiksi Westön varhaisen novellin ”Melba, Mallinen och jag” päähenkilölle ja kertojalle, Kennethille, kielestä tulee trauma, joka johtaa pysyvään ulkopuolisuuden tunteeseen (myös Ingström 1999, 324). Kenneth on pihapiirin ainoa ruotsinkielinen lapsi, ja suomen kielen nopea oppiminen on edellytys sille, että hän tulisi hyväksytyksi osaksi kaverijoukkoa. Asetelma on hieman samantapainen Westön viimeisimmässä romaanissa *Gå inte ensam ut i natten*, jossa kieltä käytetään yhteisyyden tunteen luomisessa mutta samaan aikaan myös syrjinnän välineenä. Frankin, romaanin toisen osan päähenkilön, nuoruuden tärkeä maamerkki on Rosari. Tälle suosituille vapaa-ajanviettopaikalle lähion pojat kokoontuvat juomaan olutta ja soittamaan kitaraa. Yhteisten harrastusten lisäksi suomen kieli vahvistaa poikien välistä kaveruutta, sillä Rosarilla myös ne, joiden kotikieli on ruotsi, puhuvat suomea. Ruotsinkielisyys pitää häivyttää ja salata.

Kertoessaan nuoruudenaikaisista kokemuksistaan Frank myöntää, ettei koskaan oikein ymmärtänyt ruotsin kielen asemaan Rosarilla liittyviä kaikkia vivahteita: ”Det där med det svenska språket var komplicerat på ett sätt som jag aldrig riktigt lärde mig att förstå” (Westö 2009, 286). Rajanveto kieliryhmien välillä ei siis ole tarkka, eikä se ole välttämättä tietoisien toiminnan tulosta. Rajamaalle onkin juuri ominaista se, että sitä on vaikea määritellä, vaikka itse raja on pystytetty erottamaan kaksi eri puolta toisistaan, erottamaan meidät heistä (Anzaldúa 1987/2007, 25). Toisin kuin novellissa ”Jag, Melba och Mallinen” kuvatussa pihapiirissä Rosarilla ruotsinkielisyys ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole ongelma. Muutamilla jengin jäsenillä on kokonaan ruotsinkielinen perhetausta, tai sitten toinen vanhemmista on ruotsinkielinen, kuten on myös Frankin laita. Suomi on kuitenkin myös näille pojille ensisijainen kommunikoinnin kieli.

Yhteinen kieli ei silti tasoita kokonaan poikien välisiä eroja. Suomen puhuminen ei takaa suosiota, minkä Frank, myyntipäällikön poika, saa karvaasti kokea. Kласu Barsk ja

Jami Johansson alkavat kutsua Frankia ensiksi Rankuksi ja sitten halventavasti Runkuksi. Kiusaajilla on Frankin tavoin ruotsinkielinen kotitausta mutta samaa keskiluokkaista elämänpiiriä he eivät jaa. Luokkaero on vaikeammin ylitettävissä kuin kieliraja, vaikka kieli ja luokka-asema ovatkin Rosarin maailmassa erottamattomasti yhteen kietoutuneita. Kun Klasu Barsk, jonka isä toimii autoliikkeessä mekaanikkona, ja Jami Johansson, jonka isä on ollut vankilassa, kieltäytyvät puhumasta ruotsia, he samalla sanoutuvat irti ruotsin kieleen tiiviisti yhdistyvästä keskiluokkaisesta ja ”liian hienosta” leimasta. Jami Johansson menee jopa niin pitkälle, että teeskentelee, ettei osaa koko kieltä.

Klasu Barskin ja Jami Johanssonin maailmassa Rosarilla suomella ja englannilla on ruotsia paljon korkeampi status. Ruotsi ei ole rockin kieli, eikä sillä ole muutenkaan poikien maailmassa sopivaa katu-uskottavuutta. ”Det fanns ingen street cred i svenskan” (Westö 2009,286), Frank toteaa. Kun Frank aikuisen näkökulmasta käsin palaa Rosarilla viettämäänsä aikaan ja poikaporukan sosiaalista elämää sääteleviin lainalaisuuksiin, hän liittyy ruotsin kieleen liittyvän vaikenemisen ja salailun ennen kaikkea häpeän tunteisiin:

Och skulle vi ha vetat lite mer om de musiker vi beundrade så skulle vi ha fattat att det var likadant där: Dave Lindholm som grundade Rock'n'Roll Band och Pen Lee&Co hade svenskspråkig bakgrund, och det hade också basisten Cisse Häkkinen i Hurriganes. Men de dolde det. Livet på gatan och gårdarna gick på finska, rock'n'rollen på engelska. Svenskan var något annat, något vekt, något att skämmas för. (Westö 2009, 286.)

Frank tuo esiin, että häpeän tunteet koskettavat rosarilaisia paljon laajempaa joukkoa. Häpeä ei siis ole vain yksityinen tunne vaan sillä on myös monisyiset kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ulottuvuutensa. Se liittyy läheisesti identifikaation kysymyksiin, siihen, keneen halutaan samastua ja kenestä erottautua. (Kainulainen & Parente-Čapcová 2010, 6–11.) Suomen kielen käyttö liittyy ennen kaikkea mahdollisuuksiin saavuttaa sellaista symbolista pääomaa, joka keikauttaa nurin keskiluokan ja alemmiksi miellettyjen luokkien välistä hierarkkista suhdetta ja ennen kaikkea näihin aseisiin sisältyviä arvoja ja asenteita.

Gå inte ensam ut i natten -romaanissa eri kielet ja niihin liittyvät symboliset arvot ja odotukset eivät Frankin elämässä törmää vain Rosarilla vaan myös perhepiirissä. Frankin lapsuudenperheen suomen- ja ruotsinkielisen suvun kohdatessa törmäyksiltä ei voi välttyä, vaikka sitä, että Frankin äiti on suomenkielinen ja isä ruotsinkielinen, ei muutoin esitetä millään lailla hankaluuksia aiheuttavana asiana. Isä-Henryn puoleiselle mummulle, *farmor* Gerdalle, ja äidinpuoleiselle mummulle, Railille, kielirajan ylittäminen on kuitenkin vaikeaa, ja isovanhemmat vierailevat perheen kesäpaikassa erikseen. Synnä voi tietenkin olla jo pelkästään se, että Gerda puhuu tuskin lainkaan suomea ja Raili ilmaisee itseään ruotsiksi hyvin takellessa. Jännitteitä aiheuttaa kuitenkin nimenomaan se, että he eivät osoita mitään ymmärrystä lastaan tai lapsenlastaan kohtaan, jotka eivät tunnista samanlaisen kielirajan, suoranaisen kielimuurin, olemassaoloa kuin he itse.

Westölle ominaiseen tapaan kieltä ei kuitenkaan esitetä ainoaksi perhepiirejä erottavaksi tekijäksi. Kielen lisäksi isovanhempien maailmankatsomukset eroavat toisistaan.

Gerda on uskonnollinen ja Raili puolestaan ateisti ja sosiaalidemokraatti. Yhteistä on kuitenkin se, että molemmat ovat selvästi tyytymättömiä lastensa puolisonvalintaan. Tyytymättömyys saa ilmauksensa esimerkiksi siten, että Gerda huolehtii, oppiiko Frank koskaan kunnolla ruotsia, koska poika puhuu nuorena suomea ja ruotsia sekaisin ja aivan niin kuin itse haluaa. Raili puolestaan on pettynyt siihen, ettei hänen vävynsä ole riittävän hieno tai sivistynyt suomenruotsalaisuudestaan huolimatta. Kun Frank palaa näihin lapsuudenkokemuksiinsa ja kertoo, miten Raili suhtautuu vävynsä vitsinkerrontaan päivällispöydässä, hän välittää tilanteeseen liittyvät jännitteet humoristiseen sävyyn ja suomenruotsalaisiin usein liitettyjä stereotyyppioita purkaen: ”Henry berättade, och jag kände iskylan som strömmade ur Raili då hon tittade på sin äldsta dotter med en blick som sa: *jag som trodde jag skulle få en fin svärson när du gifte dej med en hurri, och så fick jag den här.*” (Westö 2009, 274; kurs. KW.)

Tässä tilanteessa, jossa Frank tuntee ja tunnistaa isänsä ja ennen kaikkea äitinsä puolisonvalinnan isoäidissä herättämät reaktiot ja kuvittelee mielessään Railin ajatukset, tulee osuvasti esiin Kjell Westön kertojanotteelle ominainen kyky tehdä näkyväksi monikielisyteen liittyviä hienovireisiäkin emotionaalisia latauksia. Kieliraja piiryy esiin erityisen tarkkana, ongelmallisena ja traumaattisena silloin, kun on kyse päähenkilön omista lapsuudenkokemuksista tai, kuten edellä, isovanhempien sukupolvesta. Sen sijaan Westön romaanien aikuiset päähenkilöt liikkuvat useimmiten luontevasti suomen ja ruotsin välillä, joskus kieliä myös reippaasti sekoittaen. Westölle ruotsin, englannin ja suomen kielten sekoittaminen ei ole merkki huonosta eikä paheksuttavasta kielestä. Eri kieliä tai kielimuotoja ei aseteta keskenään arvojärjestykseen, ja Westö on puolustanut slangin käyttöä ja arvoa kirjallisen ilmaisun välineenä myös lehtiartikkeleissa. Hänen mielestään helsinkiläisslangin viljelemisen pitäisi olla yhtä arvokasta kuin harvinaisten murteellisten ilmaisujen käyttö kirjallisuudessa (esim. Westö 2005, 13–15).

Silloinkin, kun *Drakarna över Helsingfors* -romaanin loppupuolella, Rikun ja hänen vielä alle kouluikäisen Raj-poikansa välillä käydyn keskustelun aiheena näyttää olevan oikeakielisyyden tärkeys, normatiivista kielenkäyttöä tärkeämmäksi asiaksi nousevat silti kuunteleminen ja kohtaaminen – sekä ennen kaikkea kommunikoinnin vaikeus:

”Titta pappa! tjöt Raj entusiastiskt, ”titta så långa våra skuggor är.”

”Ja”, sa jag utan att titta, ”dom är det.”

”Men titta nu”, tjtade han, ”titta på din så emålång den är!”

Jag hade det på tungan: jag tänkte säga att det vi hunnit göra samlas i våra skuggor, jag tänkte säga honom att det är vad människans skugga är.

”Vad är det riktigt för språk du talar?” sa jag i stället strängt.

”Svenska förstås”, sa Raj.

”*Emålång*”, sa jag, ”vad är det för svenska?” (Westö 1996, 365–366; kurs. KW.)

Tämä isän ja pojan välinen dialogi käydään matkalla päiväkodista kotiin. Raj innostuu laskevan auringon piirtämistä pitkistä varjoista, mutta keskellä omaa henkilökohtaista kriisiä elävä Riku ei poikansa intoa pysty jakamaan. Sen sijaan, että Riku kiinnostaisi

huomiota siihen, mitä Raj hänelle haluaa sanoa, hän yhdistää varjot mielessään – epäilemättä omista ongelmista kumpuaviin – olemassaolon kysymyksiin ja tarttuu kuin pelastavaan oljenkorteen lopulta siihen, miten poika asiansa ilmaisee. Paheksuessaan poikansa käyttämää ilmaisua *emålång* isä omaksuu, tai pikemminkin on omaksuvinaan, autoratiivisen kielenhuoltajan roolin, ankaraa äänensävyä myöden. Ajatus normatiivisen kielenkäytön tärkeydestä kuitenkin ironisoituu ja isän ja pojan välisen suhteen, yhden Westön romaaneille yhteisen juonteen, kipupisteet nousevat etualalle, kun Rikun ja Rajn välinen keskustelu jatkuu:

”Jonntu säger så”, sa Raj.

”Och vem är Jonntu då?”

”Han är Vickes bror.”

”Jaha. Och vem är Vicke då”, frågade jag.

”Nå Vicke på dagis ju”, sa Raj förtörnat. ”Men Jonntu går i skolan ren”, fortsatte han sedan och viftade åt Bangatans håll.

”Jaja”, sa jag ointresserat. ”Men jag tycker du ska säga *mycket* lång eller *jättelång* i stället för *emålång*.”

”Ääh”, sa Raj. ”Det låter ju inge hyvä alls.” (Westö 1996, 366; kurs. KW.)

Vuoropuhelu tuo esiin, ettei isä tiedä mitään poikansa maailmasta, päiväkodista ja kavereista ja ettei hän oikeastaan ole siitä järin kiinnostunutkaan. Sillä, keitä Jonntu ja Vicke ovat ja miten he liittyvät Rajn elämään, ei ole Rikulle mitään merkitystä. Poikakin tuskastuu, kun ymmärtää, ettei isä tunne hänen kavereitaan. Kaiken lisäksi Rajn viimeinen repliikki, ”[d]et låter ju inge hyvä alls”, jossa ruotsi ja suomi taas sekoittuvat, paljastaa, ettei poika ole ymmärtänyt yhtään mitään isänsä opista, ohjauksesta ja yrityksestä kontrolloida kielenkäyttöä. Rajn mielestä Rikun tarjoamat vaihtoehdot eivät ole riittävän hyvän kuuloisia eivätkä yhtä ilmaisuvoimaisia kuin hänen itsensä suosima sana *emålång*. Pojan suhtautuminen suomen ja ruotsin yhdistämiseen henkiinkin iloa ja vapautta, eikä siinä ole jälkeäkään vaivaantumisesta tai häpeästä, jota kaksi- ja monikielisyyteen on yhdistetty ja saatetaan yhä edelleen yhdistää.

Kielirajat liikkuvat, luokkarajat pysyvät

Westön romaaniin maailmassa luokkarajat ovat usein kielirajoja vaikeammin ylitettävissä. *Där vi en gång gått* -romaanissa rakkauskaan ei ylitä työväenluokan ja porvariston välistä kuilua. Kuten Westön muissakin teoksissatarinan ydin rakentuu henkilöhahmojen runsaudesta huolimatta muutaman keskushahmon ympärille, joiden elämänkohtaloiden kautta hahmottuu kuva laajoista historian murrosvaiheista. Teoksen aikajänne ulottuu vuosisadan alusta aina 1930-luvulle asti, jolloin eri yhteiskuntaluokkien välinen kuilu oli edelleen syvä, ja se tekee näkyväksi Helsingin vanhaa ruotsinkielistä työväenkulttuuria, kotiapulaisten, kauppa-apulaisten, tiilenkantajien ja ahtaajien maailmaa – ja myös sen kieltä.

Lukija johdatetaan vuoden 1918 tapahtumiin kotiapulaisena työskentelevän Vivan näkökulmasta. Vivan ja hänen miehensä Enok Kajander asettuvat Helsingin Kampppiin, alueelle, jossa asuu venäläisiä, romaneja, juutalaisia ja saksalaisia ja jossa eri kielten kuhina on osa jokapäiväistä arkiympäristöä. Sekä Vivan että Enok ovat ruotsinkielisiä, mutta Enok osaa jonkin verran suomea ja venäjää sekä muutamia sanoja englantia, jotka on oppinut työskennellessään satamassa ahtaajana. Kuten Westön muutkin romaanit, *Där vi en gång gått* on myös sukupolviromaani. Se seuraa myös Vivanin ja Enokin pojan Allu Kajanderin elämää niin sisällissodan aikana kuin sen jälkeen. 1920–30-luvun Helsingissä jalkapalloilijana mainetta niittäville Allulle tarjoutuu jo erilaisia mahdollisuuksia sosiaaliseen nousuun, vaikka mikään niistä ei loppujen lopuksi olekaan riittävän houkutteleva. Sosiaalisten rajojen liikkuvuus tulee myös näkyväksi muun muassa Allun ja porvariskodin yltykyläisyydessä kasvaneen Lucie Lilliehjelmin välisessä romanssissa, jossa on uutuudenviehätystä ja vapaudentunnetta juuri siksi, että se tarjoaa molemmille mahdollisuuden tutustua johonkin ennen kokemattomaan maailmaan.

Luokkaero on kuitenkin ylittämätön, mikä konkretisoituu myös kielessä esimerkiksi kohtaauksessa, jossa Allu näyttää Lucielle itselleen tärkeitä paikkoja:

När de gick vidare norrut visade Allu henne ängen där Woima och Ponnistus planerade en gemensam fotbollsplan, och han pekade också ut över fjärden och berättade utan omsvep om Kiimakari och om vad man gjorde där. ”Men Kärleksudden då?” undrade Lucie. ”Den är mer för kyssar och vackert prat”, sa Allu, ”den ligger för nära rantsun och kaffebutkan.” Lucie tittade frågande på honom. ”Badstranden och kiosken”, rättade Allu snabbt; han visste att hon inte behärskade hans slang men han kunde inte hindra orden, de slank ur hans mun gång på gång. (Westö 2006, 388.)

Lucielle Allun käyttämät Helsingin ruotsinkielisen työväestön puheeseen kuuluvat slangi-ilmaisut *rantsu* ja *kaffebutka* eivät avaudu. Työväestön kieli ei kuulu hänen kieli-
valikoimaansa, joka muutoin kyllä on sangen laaja. Kertojan mukaan Lucie hallitsee täydellisesti ranskan, saksan ja englannin ja osaa myös italiaa, suomea ja venäjää. *Där vi en gång gått* -romaanin Lucien ja Allun rakkaustarina, aivan kuten Klasu Barskin ja Jami Johanssonin henkilöahmot *Gå inte ensam ut i natten* -teoksessa, kyseenalaistavatkin sel-
laista kertomusta suomenruotsalaisuudesta, jossa yhteenkuuluvuuden ja solidaarisuuden tunteet olisivat itsestään selviä vain sen takia, että perhetausta ja kotikieli on ruotsi. Westö siis ikään kuin ”kirjoittaa väärin” suomenruotsalaisuuden kertomusta, jonka yhtenä keskeisenä elementtinä on ollut yhteinen kieli. Oman kielen ja kielellisen yhteenkuuluvuuden korostaminen on ollut 1900-luvun alusta lähtien keino yhdistää maantieteellisesti ja sosiaalisesti kovin hajanaista ruotsinkielistä väestöä, kun sen poliittinen vaikutusvalta väheni radikaalisti 1900-luvun alussa. Ihanteeksi tuli suomen kielestä sekä murteellisuuksista vapaa, Helsingissä ja Turussa puhuttu sivistyneistön kieli. (Esim. Zilliacus 2002; Andersson 1999, 21–22.)

Westö nostaa teoksissaan esiin ihanteiden ja kieli-ideologioiden varjoon jääneen maailman. Hän antaa tilaa ruotsin kielen variaatioille ja koko ruotsinkieliseksi hahmottuvan väestöosan kielelliselle ja sosiaaliselle monimuotoisuudelle, suomea tai suomenkielisiä-kään unohtamatta. Samalla hän tulee purkaneeksi sitkeästi elävää käsitystä suomenruotsalaisista suomenkielisiä hyvinvoivempaan ja vauraampaan väestöosana, mikä tiivistyy esimerkiksi nimityksessä ”svenska talande bättre folk”. Herkkyyden kuvata sosiaalisia eroja ja jokapäiväistä kanssakäymistä sääteleviä arvoja ja asenteita sekä niihin liittyviä emotionaalisia jännitteitä on tyypillistä Kjell Westön kertojanotteelle. Eri yhteiskuntaluokat ja kieliryhmät osoittautuvat ristiriitaisiksi, monimutkaisiksi ja toisiinsa kietoutuneiksi kokonaisuuksiksi. Ryhmien välillä tapahtuu koko ajan liikettä, ja itse rajatkin muotoutuvat koko ajan uudestaan ja uudella tavalla. Usein kiinteinä ja muuttumattomina pidettyjen kategorioiden väliin syntyy tila, jolla on oma kielensä, kulttuurinsa ja emotionaalinen maisemansa. Tätä tilaa olen pyrkinyt hahmottamaan rajakulttuurin käsitteen avulla. Westön tuotannossa kielellinen monimuotoisuus on kiinteä osa suomalaista yhteiskuntaa, niin menneisyyttä kuin nykyisyyttä, vaikka se on pitkään täytynyt peittää kansakunnan eheyden ja vaalimisen nimissä.

Monikielisten kirjailijoiden pitkä, katkeamaton ketju

Kjell Westö on reflektoinut itse omaa uraansa ja suhdettaan niin ruotsin kuin suomen kielen *Halkeamia*. *Valikoituja tekstejä 1986–2011* -kokoelman (ruots. *Sprickor. Valda texter 1986–2011*) esipuheessa: ”Joskus tunnen olevani kuin insinööri, joka on koko ikänsä huoltanut siltaa vain huomatakseni, että monet haluavat purkaa sen ja että vielä useampien mielestä silta on turha ja tarpeeton, vaikka se heidän puolestaan voikin jäädä paikoilleen” (Westö 2011, 9). Oma toimintaansa, kolumnikokoelman kirjoittamista ja julkaisemista sekä suomeksi että ruotsiksi, hän luonnehtii todistuskappaleeksi ”erään poliittisen idiotin naiivista toiminnasta” (mts.). Westön käyttämät sananvalinnat tuovat väistämättä mieleen, että liikkuminen eri kielten välillä olisi harvinaista ja poikkeuksellista toimintaa, poliittisesti arveluttavaakin – ainakin silloin, jos lähtökohtana on nationalistinen ”yksi kieli, yksi mieli” -ajattelu. Westö tuleekin viitanneeksi siihen *Halkeamia*-kirjan esipuheessa: ”Jos on olemassa jonkinlainen ’kansallismielinen’ este muihin kieliin kuin äidinkieleen perehtymiselle, minulta puuttuu se” (Westö 2011, 7). Kirjailija kokee siis erottuvansa joukosta tavalla, johon ei ole totuttu liittämään positiivisia arvolatauksia.

Täysin tuulesta temmattua Westön leimautumisentunne tuskin onkaan: ei ole lainkaan harvinaista, että vaihtuva kielellinen uskollisuus on liitetty vaihtuvaan poliittiseen lojaalisuuteen ja muuttuviin moraalisiin sitoumuksiin (esim. Pavlenko 2005/2007, 24). Jac. Ahrenberg ei ole ainoa yksikielisyyden ja -kulttuurisuuden vaatimuksia uhmannut kirjailija, joka on kohdannut vastustusta kirjallisuusinstituution taholta. Aina monessa kielessä eläminen ei kuitenkaan ole ollut oma valinta. Suomalaisten harjoittaman assimilaatiopolitiikan seurauksena useimmat saamelaiskirjailijat ovat eläneet vähintään kahdessa kulttuurissa ja joutuneet käyttämään kirjailijantyössään eri kieliä (Hirvonen 2011,

202). Juutalaiset puolestaan ovat halunneet integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan, ja juutalaisyhteisössä kaunokirjallisuutta on kirjoitettu ruotsiksi, jiddišiksi ja viime vuosikymmeninä myös suomeksi (Muir esim. 2004 ja 2011).

Kysymykset kirjailijan ilmaisukielestä tai -kielistä näyttäytyvätkin erilaisina riippuen siitä, tarkastellaanko asiaa valta- vai vähemmistökulttuurista käsin, ja vähemmistöjenkin välillä on paljon eroja. Yhteistä lienee vain se, että kyse on asiasta, jota on pitkään pyritty kontrolloimaan ja jota vasta viime vuosina on alettu tarkemmin valottaa. Nyt jo tiedetään, että suomenkieliseksi mielletyn kirjallisuuden alkuvaiheet 1800-luvun puolivälissä olivat kaikkea muuta kuin yksikieliset. Aleksis Kiven ensimmäiset kaunokirjalliset tekstit olivat ruotsinkielisiä (esim. Laakso 2011, 29), ja hän luonnosteli muun muassa *Nummisuutareita* ruotsiksi (ks. Lauerma 2011, 123). Minna Canth puolestaan kirjoitti *Sylvin* sekä suomeksi että ruotsiksi. Sellaisille kirjailijoille kuin Mathilda Roslin-Kalliolalle ja E. F. Jahnssonille suomen kielellä kirjoittaminen ei ollut itsestään selvää alusta alkaen. He kirjoittivat ensimmäiset teoksensa koulukielellään ruotsiksi, opettelivat erikseen suomen kielen kirjallisen käytön ja päättivät kansallisuusaatteen innoittamina ryhtyä suomenkieliseksi kirjailijoiksi (esim. Niinistö 1954; Lång 2008). 1900-luvun kirjailijoista muun muassa Elmer Diktonius, Kersti Bergroth ja Henrik Tikkanen ovat liikkuneet sujuvasti suomen ja ruotsin välillä (ks. Grönstrand 2009; Malmio & Grönstrand 2011), ja Hella Wuolijoki puolestaan aloitti kirjailijanuransa viron kielellä. Nykyläyriikassa ja -proosassa eri kielten sekoittaminen ei ole lainkaan harvinaista. Monikielisyys laajentaa ilmaisukeinojen valikoimaa ja tarjoaa esimerkiksi mahdollisuuksia leikkiin, ilotteluun ja uudenlaiseen poeettiseen kieleen (Grünthal 2011; Malmio 2011, 292–317).

Eri tavoin kielten välillä liikkuneita tai eri kieliä sekoittaneita kirjailijoita on siis koko joukko, ja onneksi se kiinnostaa tutkijoita aiempaa enemmän. Avoimia kysymyksiä on silti edelleen paljon: Mitä motiiveja kirjailijoilla on kielenvaihtoon tai kahden tai useamman kielen käyttöön yhdessä ja samassa tekstissä? Entä mitä valinnoista on seurannut niin kirjailijan itsensä kuin instituution näkökulmasta? Jo nyt on kuitenkin selvää, ettei valta- ja vähemmistökulttuuriksi mieltämämme kokonaisuus ole niin vakaa ja selkeärajainen kuin se usein halutaan esittää. Erilaisia rajan, ylijärjestyksen ja rajakulttuurin kaltaisia käsitteitä hyödyntävien teorioiden käyttö merkitsee väistämättä myös vakiintuneiden valta-asemien ja raja-aitojen purkautumista. Enemmistö- ja vähemmistökirjallisuksien kaltaisia kategorioita ei aina ole syytä, eikä niitä edes voi, tarkastella erillään tai hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Kjell Westön teosten mitä moninaisimmat tavat liikkua ruotsin ja suomen kielten ja kulttuurien välillä samoin kuin hänen vankkumattomalta näyttävä suosionsa suomenkielisen lukijakunnan keskuudessa on yksi esimerkki siitä, miten erillisiksi mielletyt kategoriat limittyvät toisiinsa ja muotoutuvat kokonaisuuksiksi, jotka uudistavat suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin karttaa.

LÄHTEET

Aineslähteet

- WESTÖ, KJELL 1992: ”Melba, Mallinen och jag”. *Fallet Bruus. Tre berättelser*. Söderströms, Helsingfors.
- 1996: *Drakarna över Helsingfors*. Söderströms, Helsingfors.
- 2006: *Där vi en gång gått*. Söderströms, Helsingfors.
- 2009: *Gå inte ensam ut i natten*. Söderströms, Helsingfors.
- 2011: *Halkeamia. Valikoima tekstejä 1986–2011*. Teksteistä osan suomentanut Katriina Huttunen. Otava, Helsinki.

Kirjallisuus

- ANDERSSON, ERIK 1999: Språkvård genom litteratur. CLAS ZILLIACUS (utg.): *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, 21–22. Svenska litteratursällskapet i Finland & Bokförlaget Atlantis, Helsingfors & Stockholm.
- ANZALDÚA, GLORIA 1987/2007: *Borderlands. La Frontera. The New Mestiza*. Aunt Lute Books, San Francisco.
- COLE, DANA 2011: A linguistic journey to the border. *Apples – Journal of Applied Language* Vol. 5, 1, 2011, 77–92. http://apples.jyu.fi/article_files/v5-6_Cole_Final.pdf.
- GRÜNTAL, SATU 2011: Multilingual features in contemporary Finnish poetry. JOHANNA LAAKSO & JOHANNA DOMOKOS (Eds.): *Multilingualism and Multiculturalism in Finno-Ugric Literatures*, 93–106. Finno-Ugric Studies in Austria. LIT, Wien and Berlin.
- GRÖNDAHL, SATU 2009: Multicultural or Multilingual Literature. A Swedish Dilemma? THEO D’HAEN AND IANNIS GOERLANDT (eds.): *Literature for Europe?*, 173–195. Rodopi, Amsterdam & New York, NY.
- GRÖNSTRAND, HEIDI 2009: Monikielinen kirjailija – harvinainen kirjailija? Tapaus Kersti Bergroth. *Kulttuurintutkimus* 26(2009):2–3, 19–30.
- 2011: Eeva suomeksi ja Eva ruotsiksi. Kirjailija-kääntäjä Kersti Bergroth kielikiistojen sovittelijana. HEIDI GRÖNSTRAND & KRISTINA MALMIO (toim.): *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisydestä*, 292–318. Schildts, Helsinki.
- GRÖNSTRAND, HEIDI & MALMIO, KRISTINA 2011 (toim.): *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisydestä*. Schildts, Helsinki.
- HELLER, MONICA 2006: *Linguistic Minorities and Modernity. A Sociolinguistic Ethnography*. 2nd Edition. Advances in Sociolinguistics. Continuum, London & New York.
- HIRVONEN, VUOKKO 2000: Saamelainen naiskirjailija äidinkieltään etsimässä. Näkökulmia saamelaiskirjallisuuteen. IRENE PIIPPOLA (toim.): *Oaidninvuogit. Sámi girjjalašvuhtii. Aspekter till samiska litteratur*, 68–77. Gummerus, Jyväskylä.
- 2011, ”Te opetitte minut kirjoittamaan – kiitoksia!” Valta- ja vähemmistökielen kohtaamisia saamelaisten naiskirjailijoiden tuotannossa. HEIDI GRÖNSTRAND & KRISTINA MALMIO (toim.): *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisydestä*, 200–222. Schildts, Helsinki.
- INGSTRÖM, PIA 1999: Den nyaste prosan. CLAS ZILLIACUS (utg.): *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, 324–325. Svenska litteratursällskapet i Finland & Bokförlaget Atlantis, Helsingfors & Stockholm.
- JAMA, OLAVI 24.10.96: Kolme muskettisoturia kasinotaloudessa. *Kaleva*.
- JAY, PAUL 2010: *Global Matters. The Transnational Turn in Literary Studies*. Cornell University Press, Ithaca and London.
- KAINULAINEN, SIRU & PARENTE-ČAPCOVÁ, VIOLA 2010: Häpeän latautunut voima. KAINULAINEN, SIRU & PARENTE-ČAPCOVÁ, VIOLA (toim.): *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*, 6–21. Utukirjat, Turku.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2009: Tutkimuskohteena monikielisyys ja kielten kohtaaminen. JYRKI KALLIOKOSKI, LARI KOTILAINEN JA PÄIVI PAHTA (toim.): *Kielet kohtaavat*, 9–22. Tietolipas 227. SKS, Helsinki.

- KELLMAN, STEVEN G. 2000: *The Translingual Imagination*. University of Nebraska Press, Lincoln and London.
- KORSSTRÖM, TUVA 6.10.1996: Finansvalparnas epos. *Hbl*.
- KULMALA, MARKKU 1.11.96: Helsinki saa ihmisen kasvot. *Ilkka*.
- LAAKSO, JOHANNA 2011: Linguistic approaches to Finno-Ugric literary multilingualism. JOHANNA LAAKSO & JOHANNA DOMOKOS (Eds.): *Multilingualism and Multiculturalism in Finno-Ugric Literatures*, 26–36, Finno-Ugric Studies in Austria. Wien and Berlin, LIT.
- LAHDENPERÄ, OSMO 28.10.96: Kjell Westön suuren purkauksen kaipuu. *Aamulehti*.
- LAUERMA, PETRI 2011: *Nummisuutarit* Kiven kielen kuvastajana. JYRKI NUMMI, SAKARI KATAJAMÄKI, OSMO KOKKO JA PETRI LAUERMA (toim.): *Nummisuutarit. Komedia viidessä näytöksessä. Kriittinen editio*, 121–128. SKS, Helsinki.
- LEHTONEN, HEINI 2009: Maahanmuuttajataustaisten helsinkiläisnuorten monikielisyyden ilmiöitä. JYRKI KALLIOKOSKI, LARI KOTILAINEN JA PÄIVI PAHTA (toim.): *Kielet kohtaavat*, 161–190. Tietolipas 227. SKS, Helsinki.
- LEHTONEN, MIKKO 2004: Suomi rajamaana. MIKKO LEHTONEN, OLLI LÖYTTY & PEKKA RUUSKA (toim.): *Suomi toisin sanoen*, 173–201. Vastapaino, Tampere.
- LÄNG, REIJA 2008: Mäkitupalaisen tyttärestä kirjailijaksi: Mathilda Roslin-Kalliola ja kansallisen kirjoittamisen monet muodot. *Kasvatus & Aika* 2 (2008): 3, 67–80. <http://elektra.helsinki.fi/oa/1797-2299/2/3/makitupa.pdf>
- LÖYTTY, OLLI 2005: Johdanto: Toiseuttamista ja tilakurittomuutta. OLLI LÖYTTY (toim.): *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*, 7–24. Gaudeamus, Tampere.
- MALMIO, KRISTINA 2011: Ut i vida världen. Flersspråkighet i några finlandssvenska romaner på 1990- och 2000-talen. HEIDI GRÖNSTRAND & KRISTINA MALMIO (toim.): *Både och, sekä että. Om flersspråkighet. Monikielisydestä*, 292–318. Schildts, Helsinki.
- MARTIKAINEN, TUOMAS (toim.) 2006: *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Tietolipas 212. SKS, Helsinki.
- MUIR, SIMO 2004: Fenno-jidica. Suomi ja jiddišinkielinen kirjallisuus. *Historiallinen aikakauskirja* 102 (2004):4, 518–527.
- — — 2011: Jac Weinstein ja jiddišinkielinen revvy Helsingissä. HEIDI GRÖNSTRAND & KRISTINA MALMIO (toim.): *Både och, sekä että. Om flersspråkighet. Monikielisydestä*, 128–151. Schildts, Helsinki.
- NIINISTÖ, MAUNU 1954: E. F. Jahansson. *Aleksis Kivestä Martti Merenmaahan. Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*, 115–121. WSOY, Porvoo.
- NISULA, ANTTI 19.12.1996: Kjell Westön paljastava kuva lähivuosisikymmenistä. *Savon Sanomat*.
- OJAJÄRVI, JUSSI 2006: *Supermarketin valossa. Kapitalismi, subjekti ja minuus Mari Mörön romaanissa Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa ”Supermarket”*. SKS, Helsinki.
- PAPINNIEMI, JARMO 21.11.96. Westön osuva ajankuva lähivuosisikymmenistä. *Demari*.
- PAVLENKO, ANETA 2005/2007: *Emotions and Multilingualism*. Cambridge University Press, Cambridge etc.
- PAVLENKO, ANETA & BLACKLEDGE, ADRIAN 2006/2004: Introduction: New Theoretical Approaches to the Study of Negotiation of Identities in Multilingual Contexts. ANETA PAVLENKO & ADRIAN BLACKLEDGE (eds.): *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, 1–33. Multilingual Matters LTD, Clevedon etc.
- PETÄJÄ, JUUKA 16.10.1996: City-sukupolven nousu, uho ja tuho. *Helsingin Sanomat*.
- PRATT, MARY-LOUISE 1992: *Imperial Eyes. Travel writing and Transculturation*. Routledge, London.
- RANTONEN, EILA (toim.) 2010: *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. University Press, Tampere.
- RITAMÄKI, TAPANI 1997: Drakarna är egentligen en finsk roman. *Ny Tid* 1997:2, 6–7.
- RUOTSALA, HELENA 2011: Kaksi kukkaroa ja kaksi kelloa – ylirajaisuutta ja monipaikkaisuutta Tornion-Haaparannan kaksoiskaupungissa. *Sananjalka* 53, 196–217.
- SAVOLAINEN, MATTI 2010: Rajanylitykset, (jälki)koloniaalisuus ja globalisaatio: Gloria Anzaldúa ja Tahar Ben Jelloun. *Kulttuurintutkimus* 27(2010):3, 29–42.

- SOIKKELI, MARKKU 19.12.1996: Kuinka sukupolvi myi ja löysi itsensä. *Satakunnan Kansa*.
- SOMMER, DORIS 2003: Introduction. DORIS SOMMER (Ed.): *Bilingual Games. Some Literary Investigations*, 1–18. *New Directions in Latino American Cultures*. Palgrave Macmillan, New York.
- THISTED, KIRSTEN 2002: Som spæk og vand? Om forholdet mellem Danmark og Grønland set fra den grønlandske litteraturs synsvinkel. SATU GRÖNDAHL (red.): *Litteraturens gränsländ. Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*, 201–240. Uppsala universitet, Centrum för multietnisk forskning, Uppsala.
- TIDIGS, JULIA 2008a: Viborska anor. Jac. Ahrenberg i kritik och praktik. MICHEL EKMAN, JULIA TIDIGS & CLAS ZILLIACUS (red.): *Medvandrare. Festskrift till Roger Holmström den 13 november 2008*, 93–103. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- 2008b: Flerspråkighet som tema och litterärt grepp i Jac. Ahrenbergs Viborgsskildringar: genus, kommunikation och nationalitet. PIOTR BUKOWSKI ET AL. (red.): *Perspektiv på svenska språket och litteraturen*, 61–67. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- VALENIUS, ERKKI 1998: *Kansankodin kuokkavieraat. II maailmansodan jälkeen Ruotsiin muuttaneet suomalaiset kaunokirjallisuuden kuvaamina*. SKS, Helsinki.
- WENDELIIUS, LARS 2002: *Den dubbla identiteten. Immigrant- och minoritetslitteratur på svenska 1970–2000*. Uppsala universitet, Centrum för multietnisk forskning, Uppsala.
- WESTÖ, KJELL 2005: Vi måste vara egensinniga, bråkiga och öppna. *Språkbruk 1/2005*, 13–15.
- ZILLIACUS, CLAS 2002: Den finlandssvenska litteraturens korta, lyckliga liv. JANET GARTON & MICHAEL ROBINSON: *On the Threshold: New Studies in Nordic Literature*, 62–74. Norvik Press, Norwich.

HEIDI GRÖNSTRAND: *Kjell Westö: Constructing linguistic bridges and reshaping the Finnish cultural field*

Drawing on concepts such as ‘border’, ‘borderland’, and ‘border culture’, I discuss different forms of language shift in the works of Kjell Westö (born 1961). Westö is known as a Finnish-Swedish author; he writes mainly in Swedish, but has also published in Finnish a radio play, a TV drama, and numerous columns. He is very popular among Finnish-speaking readers, and in 2006 was awarded the prestigious Finlandia prize for his novel *Där vi en gång gått* (Where Once We Walked). Even when he writes in Swedish, words, expressions, and quotations in Finnish, as well as sometimes English and German, are interwoven and integrated into his text. Characteristically, his protagonists move without intractable problems from one language and language group to another. In the article, I examine more closely Westö’s novels *Drakarna över Helsingfors* (1996; Kites over Helsinki), *Där vi en gång gått* (2006; Where Once We Walked), *Gå inte ensam ut i natten* (2009; Don’t Go Out Alone into the Night); a short story, “Jag, Melba och Mallinen” (1992; I, Melba and Mallinen); and some of his autobiographical writings published in 2011.

The terms ‘border’ and ‘borderland’ are generally strongly associated with Gloria Anzaldúa and her work, *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza* (1987/2007). In fact, however, these concepts have been dealt with by numerous scholars, in various academic disciplines, with an interest in questioning the idea of homogeneous culture and national identity. I find the term ‘border’ useful in application to the linguistic border in Finland, between Swedish and Finnish. This border is up to a point a geographical one, but it is first and foremost a political and symbolical border; it has deep historical roots, and is still alive in the present day. The term ‘border culture’, with its characteristic social, psychological and cultural tensions, highlights the spaces around the borders where languages and cultural categories overlap and intertwine with each other.

On the one hand, Westö is re-writing the narrative of Finland-Swedes, which has emphasised the meaning of language as the key element of minority identity. Rather than having a solid and unambiguous group identity, the Swedish speaking minority turns out to be a complex entity. The sense of solidarity can also vary across time and place; class membership is important, and language choices are sometimes determined for example by economic values and interests. On the other hand, the broad spectrum of linguistic practices and social groups appearing in Westö's works questions the idea of easily defined categories and reveals the complexity of the Finnish social structure, disguised under a cloak of nationalist ideals and ideologies. Kjell Westö is one of the many Finnish authors who has defied the nationalist idea of "one language, one folk, one nation". By calling attention to these authors and their works, the linguistic and cultural diversity of the Finnish society can be grasped in greater detail and the map of Finnish literature and the Finnish cultural field is reshaped.

Heidi Grönstrand

heigro@utu.fi

Kotimainen kirjallisuus, 20014 Turun yliopisto